Islam and Health Journal
Babol University of Medical Sciences

دانشگاه علوم پزشکی بابل، نشریه اسلام و سلامت
دوره پنجم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۹۹، صفحه: ۴۱-۳۱

Original Article

تحلیل محتوای کتاب‌های آموزش قرآن کل دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های نظام سلامت

دریافت مقاله: ۹۹/۱/۱۸ پذیرش مقاله: ۹۹/۸/۷

محمد عظیمی (PhD)[۱*]

۱. گروه آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

*نویسنده مسئول: **محمد عظیمی**
تهران، دانشگاه فرهنگیان، گروه آموزش ابتدایی.

فاکس: ۳۳۴۴۱۵۰۰ ۴۵ ۹۸+

Email:
Mohammadazimi19861986@gmail.com

چکیده

سابقه و هدف: دوره ابتدایی، یکی از مهم‌ترین دوره‌های تحصیلی می‌باشد و نقش مهمی در آشنا شدن دانش‌آموزان با عقاید دینی و به‌ویژه آموزش قرآن دارد. بنابراین هدف این پژوهش تحلیل محتوای کتاب‌های آموزش قرآن کل دوره ابتدایی بر اساس مولفه‌های نظام سلامت است.

مواد و روش‌ها: در این مطالعه توصیفی از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش کل کتاب‌های آموزش قرآن دوره ابتدایی سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۷ است. ابزار پژوهش "آنتروپی شانون (Shanon Entropy)" می‌باشد.

یافته‌ها: نتایج تحلیل محتوای آنتروپی شانون نشان داد که در بررسی کل ۶ کتاب آموزش قرآن دوره ابتدایی، مولفه‌ی مربوط به سلامت روانی با ۲۱۲ مورد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده و کمترین مقدار مربوط به محیط زیست با ۲ فراوانی است.

نتیجه‌گیری: در تحلیل محتوای کل کتب آموزش قرآن، مؤلفه‌های سلامت روان و سلامت تغذیه در مؤلفه‌های تحول نظام سلامت از محوریت مرکزی برخوردار است؛ اما توجه به سلامت محیط زیست، تحرک بدنی، حوادث ایمنی، رفتارهای پرخطر، کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها و معلولیت در حد مطلوب نیست و لازم است این مؤلفه‌ها مورد توجه دست‌اندرکاران و مولفان کتب درسی قرار گیرد. لذا برنامه‌ریزی و تدوین دروس و کتاب‌های تکمیلی مرتبط با قرآن و مفاهیم قرآنی و مؤلفه‌های آن در دوره‌های ابتدایی برای دبیران دروس تخصصی این پایه در ارتباط با قرآن، مفاهیم قرآنی و مؤلفه‌های نظام سلامت پیشنهاد می‌شود.

واژه‌گان کلیدی: **آموزش بهداشت، ارتقای سلامت، آموزش قرآن، نظام سلامت، دوره ابتدایی**

مقدمه

آموزش، سنگ بنای نوسازی انسانی است و نوسازی آموزشی یکی از ارکان مهم توسعه همه جانبه محسوب می‌شود. در همین راستا طراحی الگوی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در مدارس و برنامه‌ریزی اصولی برای سلامت نسل آینده کشور، یکی از شاخص‌های مهم و اصلی و زیربنای توسعه کلان جامعه در همه ابعاد آن می‌باشد (۱).

یکی از نهادهای بسیار ارزشمند در جامعه که نقش بسیار مهمی در اشاعه و توسعه بهداشت و ارتقای سلامت بر عهده دارد، سازمان آموزش و پرورش می‌باشد. در این سازمان، در سال‌های اخیر، سعی بر آن شده است تا در مدارس به آموزش بهداشت توجه ویژه‌ای نمایند و آموزش مسائل بهداشتی در محتوای برنامه درسی گنجانیده شوند؛ لذا سرمایه‌گذاری در این بخش بنیادی به عنوان یک امر خطیر محسوب می‌شود (۲) ؛ به طوری که اگر آموزش مولفه‌های بهداشت را از سال‌های اولیه‌ی زندگی یک انسان آغاز کنیم، فردی مسئول و شایسته را در این زمینه تربیت کرده‌ایم و اگر این عمل در سطح گسترده صورت گیرد، در آینده نسلی را خواهیم داشت که رعایت مسائل بهداشتی را جزء لاینفک زندگی خود قرار می‌دهند (۳). فروید اعتقاد داشت اساس شخصیت انسان در اولین سال‌های زندگی پی‌ریزی می‌شود و اگرچه رویدادهای بعدی زندگی تا اندازه‌ای رفتار فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ ولی نمی‌تواند تأثیرات گذشته را به طور کامل از بین ببرد. حتی آدلر که با نظریه‌های فروید به طور کامل موافق نبود نیز بر این عقیده است که آنچه در اولین سال‌های زندگی پی‌ریزی می‌شود تا پایان عمر ادامه می‌یابد (۴). بنابراین، آنچه در سال‌های اولیه‌ی زندگی به کودکان آموزش داده می‌شود، دارای اهمیتی فوق‌العاده است؛ چرا که شخصیت کودکان در این سال‌ها شکل می‌گیرد و آنچه که به آنان آموزش داده می‌شود، شخصیت آنان را می‌سازد. بر این اساس، در برنامه‌های مربوط به آموزش بهداشت و به تبع آن، ارتقای سلامت، دوره‌های آموزش عمومی از مهمترین و حساس‌ترین دوره‌های آموزشی به شمار می‌آیند.

مدارس، محیطی ایده‌آل برای ارتقا سطح سلامت هستند و می‌تواند یک بستر مناسب برای یادگیری و تمرین رفتارهای مثبت بهداشتی فراهم آورند (۵). کودکان بخش زیادی از وقت خود را در مدرسه صرف می‌کنند؛ در نتیجه، مدارس پتانسیل اینکه یک دامنه پرقدرت نفوذ بر سلامت کودکان باشند را دارا هستند (۶). تلاش برای جلوگیری از رفتارهای آسیب‌رسان سلامت بهتر است که در سنین پایین‌تر شروع شود تا در بزرگسالی مجبور به تلاش برای تغییر عادت‌های تثبیت شده نشود (۷).

[Downloaded from iahj.ir on 2026-10-07]

مدارس می‌توانند نقش بسیار مهمی در بهبود سلامت کودکان که در نتیجه منجر به تبدیل شدن آنها به بزرگسالان سالم خواهند شد، بازی کنند. کودکان و نوجوانان به طور کلی، پنج روز در هفته و از نظر تقویمی بیشتر طول سال در مدرسه حضور دارند. علاوه بر مهارت‌های آکادمیک دانش‌آموزان هم چنین انتظارات فرهنگی و مهارت‌های اجتماعی که رفتارهای بهداشتی را به شکلی قوی تحت تاثیر قرار می‌دهند، یاد می‌گیرند (۸).

یکی از قلمروهای حساس و تاثیرگذار در این دوره، تربیت دینی است. بر این اساس، کمک به تربیت دینی کودک به منظور ایجاد سلامت معنوی در او، در ارتباط متقابل با دیگر جنبه‌های رشد صورت می‌گیرد. آشنایی کودک با مفاهیم دینی از همان سنین کودکی، تاثیر بسیاری بر شخصیت او می‌گذارد و به زندگی آینده او جهت می‌دهد (۹).

یکی از اساسی‌ترین گام‌ها در تربیت دینی، آشنایی و کسب معرفت نسبت به دین می‌باشد. دوره ابتدایی، یکی از مهمترین دوره‌های تحصیلی است و نقش مهمی در آشنا شدن دانش‌آموزان با عقاید دینی و به‌ویژه آموزش قرآن دارد. این دوره، از نظر شکل‌گیری شخصیت، رشد حواس و تخیّل، شکوفایی استعدادها و رغبت‌های فردی دانش‌آموزان، پرورش فضایل اخلاقی و معنوی، افزایش تجارب و معلومات عمومی برای بهتر زیستن در جامعه و رشد تفکر علمی، اهمیت ویژه‌ای دارد (۱۰). در دوره ابتدایی، کتاب‌های درسی نقشی اساسی در انتقال مفاهیم به دانش‌آموزان به عهده دارند؛ کتاب‌های درسی همه روزه به وسیله معلمان و دانش‌آموزان به کار می‌رود و گاهی به عنوان اصل و اساس برنامه درسی، مورد تأکید معلمان واقع می‌شوند. کتاب‌های درسی در نظام‌های آموزشی متمرکز (از جمله نظام آموزشی ایران) اهمیت ویژه‌ای دارد؛ به طوری که غالب فعالیت‌های آموزشی و پرورشی در چارچوب کتاب درسی و محتوای آن انجام می‌شود (۱۱). از این نظر، محتوای برنامه درسی به جهت نقشی که در تحقق اهداف ایفا می‌کند، از اهمیت خاصی برخوردار است و تحلیل و بررسی این محتوا برای برنامه‌ریزی، تدوین، تغییر و روزآمد کردن نظام آموزشی اهمیتی مضاعف دارد (۱۲).

پژوهشگران زیادی کتاب‌های درسی را از لحاظ توجه به ارزش‌های دینی و مذهبی مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار داده‌اند (۱۵-۱۳)؛ ولی تاکنون در زمینه توجه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به مفروضه‌های تحول نظام سلامت در درس آموزش قرآن، پژوهشی انجام نشده است. در پژوهش حاضر، سعی شده است تا کتاب‌های درسی آموزش قرآن در دوره ابتدایی به لحاظ توجه به مفروضه‌های نظام سلامت، تحلیل و بررسی شود.

با توجه به جایگاه تربیت دینی، امروزه، درس دینی جزء جدایی‌ناپذیر برنامه درسی مدارس کشور ما به شمار می‌رود و اهمیت این ماده درسی حتی پیش از انقلاب هم به خوبی احساس می‌شد و کسانی بوده‌اند که با تلاش‌های آنان، نهاد آموزش و پرورش رسمی آن زمان کشور را به گنجاندن مادهٔ درسی با عنوان "تعلیمات دینی" مجاب می‌کردند (۱۶). عواملی همچون کتاب‌های درسی دینی، هر یک دارای سهم ویژه‌ای در تاثیرگذاری بر دانش‌آموزان بوده است (۱۷). کتاب‌های درسی، دانش‌آموزان را در معرض عقاید و افکار گوناگون قرار می‌دهند (۱۸)؛ از این رو، کتاب‌های "هدیه‌های آسمان" با هدف آشنایی دانش‌آموزان با مفاهیم دینی و ایجاد نگرش و باور مذهبی در آنان، جزء اساسی‌ترین دروس دوره ابتدایی به شمار می‌روند. از آنجا که دوره ابتدایی بهترین فرصت برای تربیت دینی کودک است، می‌توان به سهولت مطالب و نکات اخلاقی پیچیده را به صورت عینی در قالب داستان‌ها، تمثیل‌ها و اشعار ساده به کودکان آموزش داد. بنابراین، برنامه‌ریزی در محتوای این کتاب‌ها بسیار مهم و حساس است (۱۹).

بیشتر فعالیت‌های آموزشی در ایران، در چارچوب کتاب‌های درسی صورت می‌گیرند و اکثر تجربه‌های آموزشی دانش‌آموزان و معلمان، بر محور آن، سازماندهی می‌شوند و کتاب درسی نماد برنامه درسی رسمی و یکی از مهمترین منابع یادگیری دانش‌آموزان در طول نظام آموزشی است (۲۰).

با تحلیل محتوای کتاب‌های درسی، نقاط قوت و ضعف محتوا آشکارتر می‌شود و ضرورت ایجاد یک برنامه استاندارد و سازمان یافته، بیشتر احساس می‌شود. به همین دلیل، اهمیت کتاب‌های درسی تنها از جنبه ابزار آموزشی مطرح نیست؛ بلکه کاربرد گستردهٔ آنها در مدارس، دانش‌آموزان را درمعرض عقاید، ایده‌ها و افکار گوناگونی قرار می‌دهند و می‌توانند به مثابه ابزاری اولیه برای شکل‌دهی به نگرش‌ها و رفتارها عمل کنند (۲۱).

محتوای کتاب‌های قرآن دوره ابتدایی قبلاً توسط برخی پژوهشگران مورد بررسی تحلیلی قرارگرفته است. گرچه محور این بررسی‌ها کمتر ارزش‌های اخلاقی بوده است، از جهاتی می‌تواند به موضوع این پژوهش نزدیک باشد.

محمود بحرانی در پژوهشی تحت عنوان تحلیل محتوای کتب دوره ابتدایی از لحاظ مفاهیم دین و اخلاقی در سال (۱۳۸۲) به این نتیجه رسیده است که نزدیک به پنجاه درصد پیام‌های اخلاقی- دینی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در متن کتاب‌های آموزشی قرآن بوده است (۲۲).

صالحی عمران، ایزدی و رضایی (۱۳۸۸) محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و از جمله قرآن را بر مبنای مؤلفه‌های آموزش جهانی (آموزش صلح، آموزش محیط زیست و آموزش سلامت) تحلیل کردند و دریافتند که به هر سه مؤلفه به یک نسبت، ولی در حد کم پرداخته شده است؛ هر یک از خرده مؤلفه‌های این آموزش‌ها به صورت متوازن، مورد توجه قرار نگرفته و کتاب‌های درسی نیز به یک نسبت، مؤلفه‌های آموزش جهانی را تحت پوشش قرار نداده است (۲۳).

درامامی (۱۳۹۰) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود، محتوای کتاب‌های درسی پایه‌های سوم تا پنجم ابتدایی از جمله کتاب‌های قرآن را به منظور بررسی برخی مقوله‌های تربیت اخلاقی (صداقت، احترام به خود و دیگران، نیکی به والدین، امانتداری، وفای به عهد و مهربانی) و نیز شیوه ارائه آنها تحلیل کرده، طبق نتایج پژوهش به رغم اهمیت نقش نهاد آموزش و پرورش در فرایند تربیت متربیان و نیز محور بودن کتاب‌های درسی در جریان تعلیم و تربیت در کتاب‌های درسی به مسئله مهمی چون تربیت اخلاقی به طور جدی و علمی پرداخته نشده است (۲۴). نادرنژاد (۱۳۹۲) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود، محتوای کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی و از جمله قرآن را با توجه به مؤلفه‌های مهارت اجتماعی (همکاری و مشارکت، ارتباط و تعامل، تصمیم‌گیری، همدلی، مسئولیت‌پذیری، دوستی و جرأت‌ورزی) مورد بررسی تحلیلی قرار داده و دریافت نموده که درصد و تعداد مقوله‌های مرتبط با مهارت اجتماعی در کتاب قرآن ۱۱ مورد است (۲۵).

اسکندری نسب (۱۳۹۲) نیز در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود، محتوای کتاب‌های دینی، قرآن و هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی را از نظر میزان توجه به

[Downloaded from iahj.ir on 2026-10-07]

مفاهیم ایثارگری و شهادت مورد بررسی قرار داده و دریافت نموده که از مجموع ۱۶۵۳ مورد مفاهیم درسی در ۱۳ موضوع درسی در کتاب‌های قرآن و هدیه‌های آسمانی، ۱۲۹۸ مورد (۰/۷۸) به مفاهیم ایثارگری مربوط بوده است. همچنین، در کتاب‌های قرآن ۱۳۲ مورد (۰/۳۸) مفاهیم ایثارگری در قالب گذشته و حال بیان شده است. میزان آموزش مفاهیم ایثارگری در کتاب قرآن در قسمت متن (۰/۲۸) و تصویر (۰/۳۸) است (۲۶).

بنابراین، کتب درسی یکی از مهمترین مراجع و منابع یادگیری دانش‌آموزان در نظام‌های آموزشی محسوب می‌شود. به لحاظ این اهمیت و به سبب نقش محتوای درسی در برانگیختن و تأمین نیازها و نیز تسهیل در امر یادگیری دانش‌آموزان بی تردید، قرآن کریم زیباترین و کامل‌ترین جلوه جمال الهی است و ثقل اکبر رسالت و معجزه ابدی نبوت است. این کتاب آسمانی، درمان همه دردهای فکری و روحی و همه تردیدها و تزلزل‌های اعتقادی است. قرآن کریم یگانه منشور جاویدان الهی است که بی نظیرترین دستورات را برای بهبود زندگی بشری در بردارد. این کتاب مقدس در میان تمامی جوامع بشری و به‌ویژه جهان اسلام، از جایگاه ویژه و ارزشمندی برخوردار است. قرآن کریم، معجزه جاودانه پیامبر گرامی اسلام (ص)، کتابی است فراتر از زمان و مکان و سرچشمه‌ی همه روشنی‌ها است. قرآن، رمز ارتباط میان خلق و خالق است. گنجینه گران بهای حکمت و دانش و عرفان و اخلاق و احکام است. قرآن، کتاب زندگانی است و بنابراین، شناختن و مأنوس شدن و خواندن و عمل کردن به آن ضروری به نظر می‌رسد. رهبران آسمانی، روی آوردن به قرآن و خواندن آن را همواره سفارش کرده‌اند. رسول خدا (ص) فرموده‌اند: «بهترین اعمال آدمی، خواندن قرآن است» (۲۷). این کتاب بزرگ آسمانی شامل اسرار هستی و دربردارنده معارف و مطالبی است که انسان برای بهتر زیستن به آنها نیاز مبرم دارد. در این کلام آسمانی، به همه نکات ضروری از روش‌های تربیت نفس و تهذیب اخلاق، زمینه‌های رشد اجتماعی و تکامل انسانی پرداخته شده است. بهره کافی از قرآن را زمانی می‌بریم که علاوه بر خواندن آن، در آن تدبر کرده، به مفاهیم و محتوای عمیقش بیاندیشیم و آموخته‌های خود را در حوزه عمل مورد بهره‌برداری قرار دهیم (۲۷).

در کشور ما به اقتضای جایگاه دین اسلام در فرهنگ مردم ایران و جایگاه ویژه قرآن در اعتقادات دینی، باید آموزش قرآن مورد توجه بیشتری باشد تا شرایط مساعد برای تحقق اهداف این آموزش فراهم آید. اهداف آموزش قرآن اولین و مهمترین امری است که باید مورد بازنگری و ملاحظه کارشناسانه قرار گیرد تا بر اساس آن، سایر اجزا و ارکان یک برنامه آموزشی مانند: اصول حاکم بر آموزش قرآن، سازماندهی منطقی محتوا، روش‌های مناسب آموزش و ... تعیین و تدوین شود. از جمله اهدافی که می‌توان برای آموزش و پرورش برشمرد، رشد فضایل اخلاقی و تزکیه دانش‌آموزان بر پایه تعالیم اسلام است. مدرسه وظیفه آماده کردن نسل جدید را برای جامعه امروز بر عهده دارد. انتظار عموم از آموزش و پرورش در مرحله اول این است که دانش‌آموزانی تربیت کند که در جامعه درست زندگی کنند. امروزه، علی رغم ایجاد تغییرات عمیق فرهنگی و تغییر در شیوه‌های زندگی، بسیاری از افراد در رویارویی با مسایل زندگی، فاقد توانایی‌های لازم و اساسی هستند و همین امر، آنان را در مواجهه با کشمکش‌های زندگی به کارکردهایی محتاج می‌سازد که آنان را در کسب این توانایی‌ها، تجهیز نماید؛ لذا می‌توان با تأکید بر قرآن و مفاهیم قرآنی فرصت‌هایی را برای رشد همه جانبه دانش‌آموزان فراهم نمود (۲۸).

با توجه به موارد ذکر شده و اهمیت و ضرورت تربیت قرآنی و اهمیت توجه به مولفه‌های سلامت در محتوای این دروس، این پژوهش به منظور مشخص نمودن این که تا چه اندازه در کتب دوره ابتدایی به این مهم پرداخته شده، انجام گرفته است. در حقیقت، هدف این پژوهش، سنجش میزان توجه محتوای کتب درسی دوره ابتدایی ایران نسبت به قرآن و مفاهیم قرآنی در توجه به مؤلفه‌های تحول نظام سلامت می‌باشد.

سوال پژوهش را چنین مطرح می‌کنیم که: در هر دوره ابتدایی، کتب و محتوای درسی قرآن و مفاهیم قرآنی تا چه میزان به مؤلفه‌های تحول نظام سلامت توجه کرده است؟

سوال اولیه ما این است که وضعیت محتوای موجود کتاب‌های آموزش قرآن از حیث توجه به مولفه‌های طرح تحول نظام سلامت در دوره ابتدایی رو مورد بررسی قرار دهد.

مواد و روش‌ها

در این تحقیق، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. واحد تحلیل صفحات (متون، پرسش‌ها، تمرین‌ها و تصاویر) می‌باشد. برای تحلیل محتوا، مراحل مختلفی طی می‌شود. از جمله این مراحل، می‌توان سه مرحله عمده زیر را ذکر نمود:

۱- مرحله قبل از تحلیل (آماده‌سازی و سازمان‌دهی)

۲- بررسی مواد (پیام)

۳- پردازش نتایج (۲۹).

کانون توجه این پژوهش بر مرحله سوم تحلیل محتوا یعنی پردازش داده‌های جمع‌آوری شده از پیام می‌باشد. یعنی پس از رمزگذاری پیام و مقوله‌بندی آن، اطلاعات بدست آمده تحلیل شدند. امروزه، فنون بسیاری در این خصوص ارائه شده است که اساس آنها بر درصد گیری از فراوانی مقوله‌ها می‌باشد. این دسته از فنون، دارای مشکلات ریاضی خاص خود می‌باشند که نتایج آنها را کم اعتبار خواهد کرد.

در این پژوهش تلاش شده است از روش جدیدی که برگرفته از نظریه سیستم‌ها است، برای پردازش نتایج استفاده شوند. این روش "آنتروپی شانون" می‌باشد که پردازش داده‌ها را در بحث تحلیل محتوا با نگاه جدید و به صورت کمّی و کیفی مطرح می‌کند. بر اساس این روش تحلیل داده‌ها، در تحلیل محتوا بسیار قوی‌تر و معتبرتر عمل می‌کند.

آنتروپی در تئوری اطلاعات، شاخصی است برای اندازه‌گیری عدم اطمینان که به وسیله یک توزیع احتمال بیان می‌شود. بر اساس این روش که به مدل جبرانی مشهور است، محتوای طرح از نظر پاسخگو (متن کتب هدیه‌های آسمانی پایه سوم، چهارم و پنجم دوره ابتدایی) و دوازده مؤلفه اصلی و ۵۸ مؤلفه فرعی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت مورد بررسی قرار گرفت. روایی مؤلفه‌های آموزش بهداشت و ارتقای سلامت با استفاده از نظرات متخصصان حیطه سلامت وعلوم قرآنی سنجیده شده است. برای اطمینان از صحت و درستی از نتایج

[Downloaded from iahj.ir on 2026-10-07]

تحلیل‌ها، علاوه بر محقق، دیدگاه ۱۲ نفر از متخصصان علوم دینی و ۸ نفر از آموزش بهداشت تایید شد. در ابتدا، پیام بر حسب مقوله‌ها به تناسب هر پاسخگو در قالب فراوانی شمارش می‌شود. بر اساس داده‌های جدول فراوانی، مراحل زیر به ترتیب انجام می‌شود:

مرحله اول: ماتریس فراوانی‌های جدول فروانی که باید بهنجار شوند، مورد توجه قرار گرفت و برای این کار از این رابطه استفاده می‌شود:

$$Pij = \frac{Fij}{\sum_{i=1}^{m} Fij} \quad (i=1, 2, 3,..., m, j=1, 2..., n)$$

مرحله دوم: بار اطلاعاتی هر مقوله را محاسبه کرده و در ستون‌های مربوط قرار می‌دهیم و برای این منظور از رابطه زیر استفاده می‌شود:

$$Ej=-k\sum_{i=1}^{m}\left[p_{ij}\ ln\ p_{ij}\right] \quad (i=1, 2, 3,..., m, j=1, 2..., n) \qquad k=\frac{1}{Ln\ M}$$

مرحله سوم: با استفاده از بار اطلاعاتی نشانگرها، ضریب اهمیت هر یک از نشانگرها محاسبه می‌شود. هر نشانگری که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد، از درجه اهمیت Wj بیشتری برخوردار است.

$$Wj=\frac{Ej}{\sum_{j=1}^{m} Ej}$$

لازم به ذکر است، در محاسبه Ej مقادیر Pij که برابر صفر باشد به دلیل بروز خطا و جواب بی‌نهایت در محاسبات ریاضی با عدد بسیار کوچک ۰/۰۰۰۰۱ جایگزین شده است. Wj شاخصی است که ضریب اهمیت هر مقوله را در یک پیام، با توجه به شکل پاسخگوها، مشخص می‌کند. از طرفی با توجه به بردار W، مقوله‌های حاصل از پیام را نیز رتبه‌بندی کرده‌ایم (۳۰).

در این پژوهش، سعی شده تا مولفه‌های آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در متون کتب هدیه‌های آسمانی پایه چهارم و پنجم و شش دوره ابتدایی آموزش بررسی شود. به نظر هیروشی (۱۳۹۱) عادات مربوط به بهداشت و سلامت باید از همان دوره‌های اولیه زندگی شروع شود تا از بروز بسیاری از بیماری‌ها و ناتوانایی‌های جسمی و روحی جلوگیری کند. برای رسیدن به این هدف، باید از اصول و آموزش‌های لازم در قوانین، تصویب و در قالب آن به افراد آموزش داده شود.

در این پژوهش ۱۲ مؤلفه آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در نظر گرفته شد. همچنین برای تدوین مؤلفه‌ها و شاخص‌های این پژوهش، از مطالعات پژوهشی حلم سرشت و دل پیشه (۱۳۸۸)، شاه حسینی (۱۳۹۵)، شادرزی (۱۳۹۴)، اسکندری (۱۳۹۴)، جامیسون (۲۰۰۱)، آکرمن (۲۰۰۴)، لاسون (۲۰۰۳) و... استفاده شده است. البته از آن جا که تاکنون پژوهشی به طور مستقل، آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در متون کتب هدیه‌های آسمانی چهارم و پنجم و ششم دوره ابتدایی را بررسی نکرده است، برای تهیه مؤلفه‌ها و شاخص‌های پژوهش، از تحقیقات مختلف پیشین در زمینه‌های مؤلفه‌ها و شاخص‌های مورد نظر، آرای پزشکان، کارشناسان بهداشت و کتاب استفاده شد. پس از مشخص شدن شاخص‌های اندازه‌گیری مؤلفه‌های آموزش بهداشت و ارتقای سلامت، اطلاعات بر اساس مدل آنتروپی شانون جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شدند و بر اساس همین مدل، میزان توجه به هر یک از مؤلفه‌های آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در متون کل کتب آموزش قرآن دوره ابتدایی بررسی شد.

یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش شامل تحلیل کمّی و کیفی متون کلیه کتب هدیه‌های آسمانی چهارم و پنجم و ششم دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های نظام سلامت می‌باشد. ابتدا مجموعه فراوانی‌های به دست آمده بر حسب هر مؤلفه، تهیه گردیده و بر اساس مرحله اول روش آنتروپی شانون به صورت داده‌های بهنجار شده در آمده‌اند، تا بدین طریق، مشخص شود که بطور کلی، بیش‌ترین میزان توجه و اهمیت به کدام مؤلفه تعلق دارد.

جدول ۱ نشان می‌دهد که از بررسی کل ۶ کتاب آموزش قرآن در دوره ابتدایی، مؤلفه‌ی مربوط به سلامت روانی با ۲۱۲ مورد، بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده و کمترین مقدار مربوط به محیط زیست با ۲ فراوانی است و از مجموع ۵۱۷ فراوانی مؤلفه‌های سلامت در کل کتب آموزش قرآن دوره ابتدایی، ۳۴ مورد به سلامت جسم، ۷۵ مورد به سلامت تغذیه، ۴۰ مورد به سلامت محیط، ۲ مورد به سلامت محیط زیست، ۶۷ مورد به سلامت خانواده، ۱۱ مورد به حوادث ایمنی، ۲۴ مورد به تحرک بدنی، ۲۱۲ مورد به سلامت روانی، ۹ مورد به پیشگیری از رفتارهای پرخطر، ۳ مورد به کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها، ۷ مورد به معلولیت، ۳۳ مورد به بهداشت عمومی و بهداشت مدرسه، اشاره شده است.

جدول ۲ نشان می‌دهد که بیشترین ضریب بهنجار در بین مؤلفه‌های سلامت در کل کتب آموزش قرآن دوره ابتدایی، مربوط به مؤلفه سلامت روان، مجموعا با مقدار (۴) و کمترین ضریب اهمیت به محیط زیست مجموعا با مقدار (۰/۰۲) می‌باشد.

[Downloaded from iahj.ir on 2026-10-07]

جدول ۱. توزیع فراوانی توجه به مفروضه‌های سلامت در کل کتب آموزش قرآن دوره ابتدایی

شاخص	مؤلفه‌ها / خرده شاخص	قرآن سال اول	قرآن سال دوم	قرآن سال سوم	قرآن سال چهارم	فراوانی قرآن سال پنجم	قرآن سال ششم	مجموع هر خرده فراوانی	مجموع فراوانی شاخص
سلامت جسم	سیستم‌های بدن	۴	۳	۰	۳	۰	۱	۱۱	۳۴
	چرخه حیات	۲	۱	۱	۸	۲	۶	۲۰	
	مراقبت از اندام	۲	۰	۱	۰	۰	۰	۳	
سلامت تغذیه	آشنایی با مواد غذایی	۱	۳	۰	۶	۷	۲	۱۹	۷۵
	نیازهای تغذیه‌ای	۲	۲	۷	۲	۱	۰	۱۴	
	پوشش گیاهی	۱	۱	۰	۲	۰	۰	۴	
	پوشش جانوری	۱	۳	۰	۰	۰	۰	۴	
	انرژی	۱	۳	۰	۰	۰	۱	۵	
	پایش رشد	۰	۰	۹	۰	۰	۳	۱۲	
	الگوی تغذیه‌ای	۰	۲	۳	۳	۲	۱	۱۱	
	بهداشت مواد غذایی	۰	۴	۰	۱	۰	۱	۶	
سلامت محیط	بهداشت آب	۳	۱۳	۱	۱	۱	۰	۱۹	۴۰
	بهداشت هوا	۰	۹	۱	۰	۰	۰	۱۰	
	بهداشت خاک	۰	۱۰	۰	۱	۰	۰	۱۱	
سلامت محیط زیست	آلودگی صوتی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲
	زباله و دفع آن	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۲	
	مبارزه با بندپایان و جوندگان	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	فاضلاب و دفع بهداشتی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
سلامت خانواده	جمعیت	۴	۴	۰	۰	۲	۱	۱۱	۶۷
	سلامت نوجوان	۱	۰	۲	۰	۰	۰	۳	
	مراقبت از کودکان	۵	۲	۱	۴	۰	۱	۱۳	
	مراقبت‌های دوران بارداری	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	مراقبت روابط خانوادگی	۵	۰	۲۳	۱۲	۰	۰	۴۰	
حوادث ایمنی	پیشگیری از حوادث در منزل	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۱
	پیشگیری از حوادث در مدرسه	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	پیشگیری از حوادث در جامعه	۲	۰	۴	۱	۰	۳	۹	
	مقابله با بلایای طبیعی	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۲	
	کمک‌های اولیه و بهداشت محیط کار	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
تحرک بدنی	اهمیت تحرک بدنی و تناسب اندام	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۲	۲۴
	انواع ورزش ایمنی و قوانین آن	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱	
	اهمیت بازی و انواع آن	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۲	
	مهارت‌های حرکتی	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱	
	حرکات اصلاحی	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱	
	مواد نیروزا	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	بهداشت و تغذیه ورزشی	۲	۵	۰	۰	۰	۸	۱۵	
سلامت روانی	شناخت خود و عزت نفس	۱	۱۱	۸	۱۳	۱	۵	۳۹	۲۱۲
	احساسات و عواطف	۳	۲	۱۱	۲	۵	۲	۲۵	
	تصمیم‌گیری	۱	۱۸	۳	۱۳	۱	۸	۴۴	
	برقراری ارتباط	۶	۰	۳۶	۲	۱	۱	۴۴	
	تفکر نقاد	۰	۱۵	۶	۰	۱	۱	۲۳	
	روابط همسالان	۴	۰	۲۷	۲	۱	۳	۳۷	
پیشگیری از رفتارهای پرخطر	عادات ناسالم	۳	۰	۱	۲	۰	۰	۶	۹
	اعتیاد	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	مواد مخدر و انواع آن	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	اثرات سیگار در بدن	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	خشونت	۰	۰	۱	۱	۱	۰	۳	
	ایدز	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها	سلامت و بیماری	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۳
	مراقبت از بیمار	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱	
	آشنایی با بیماری‌ها	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	
معلولیت	اهمیت معلولیت	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۷
	پیشگیری و کمک به افراد معلول	۰	۳	۰	۰	۰	۱	۴	
	انواع معلولیت	۰	۰	۱	۱	۱	۰	۳	
بهداشت عمومی و بهداشت مدرسه	فعالیت مدرسه و محله	۳	۵	۰	۱	۱	۲	۱۲	۳۳
	عوامل اجتماعی و بهداشت عمومی	۲	۳	۰	۴	۰	۱	۱۰	
	سلامت فردی	۱	۲	۱	۱	۰	۱	۶	
	سلامت تغذیه‌ای	۰	۲	۰	۰	۰	۳	۵	
	جمع کل	۶۰	۱۳۲	۱۵۱	۸۶	۳۲	۵۷	۵۱۷	۵۱۷

[Downloaded from iahj.ir on 2026-10-07]

جدول ۲. داده‌های بهنجار شده جدول ۱ (pi)

شاخص	مؤلفه‌ها / خرده شاخص	کتاب‌های درسی: قرآن سال اول	قرآن سال دوم	قرآن سال سوم	قرآن سال چهارم	قرآن سال پنجم	قرآن سال ششم
	سیستم‌های بدن	۰/۴۴۴	۰/۳۷۵	۰	۰/۰۴۶	۰	۰/۴۰۰
سلامت جسم	چرخه حیات	۰/۶۶۷	۰/۰۴۰	۰/۰۵۹	۰/۵۳۳	۰/۰۷۷	۰
	مراقبت از اندام	۰/۱۴۳	۰	۰/۰۸۳	۰	۰	۰/۳۳۳
	آشنایی با مواد غذایی	۰/۰۴۲	۰/۱۳۰	۰	۰/۱۴۳	۰/۰۸۷	۰/۶۶۷
	نیازهای تغذیه‌ای	۰/۰۸۰	۰/۱۲۵	۰/۰۷۰	۰/۰۹۵	۰/۰۲۲	۰/۴۵۹
	پوشش گیاهی	۱	۰/۰۵۰	۰	۰/۰۲۵	۰	۰
سلامت تغذیه	پوشش جانوری	۰/۳۳۳	۰/۲۰۰	۰	۰	۰	۰/۳۱۶
	انرژی	۰/۲۵۰	۰/۴۲۹	۰	۰	۰	۰
	پایش رشد	۰	۰	۰/۰۶۰	۰	۰	۰/۱۵۶
	الگوی تغذیه‌ای	۰	۰/۲۵۰	۰/۰۳۴	۰/۳۷۵	۰/۰۲۹	۰/۵۵۶
	بهداشت مواد غذایی	۰	۰/۱۹۰	۰	۰/۲۵۰	۰	۰
	بهداشت آب	۰/۰۸۳	۰/۷۲۲	۰/۰۳۳	۰/۰۲۲	۰/۰۵۳	۰/۶۴۳
سلامت محیط	بهداشت هوا	۰	۰/۶۹۲	۰/۰۴۵	۰	۰	۰
	بهداشت خاک	۰	۰/۵۵۶	۰	۰/۰۹۱	۰	۰
	آلودگی صوتی	۰	۰	۰	۰	۰	۰
سلامت محیط زیست	زباله و دفع آن	۰	۰/۲۰۰	۰	۰	۰	۰
	مبارزه با بندپایان و جوندگان	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	فاضلاب و دفع بهداشتی	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	جمعیت	۰/۳۰۸	۰/۲۸۶	۰	۰	۰/۰۱۷	۰/۸۵۷
	سلامت نوجوان	۰/۵۰۰	۰	۰/۳۳۳	۰	۰	۰/۵۰۰
سلامت خانواده	مراقبت از کودکان	۰/۵۰۰	۰/۲۰۰	۰/۰۴۸	۰/۴۰۰	۰	۰
	مراقبت‌های دوران بارداری	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	مراقبت روابط خانوادگی	۰/۱۹۲	۰	۰/۲۳۰	۰/۴۱۴	۰	۰
	پیشگیری از حوادث در منزل	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	پیشگیری از حوادث در مدرسه	۰	۰	۰	۰	۰	۰
حوادث ایمنی	پیشگیری از حوادث در جامعه	۰/۱۵۴	۰	۰/۱۶۷	۰/۱۰۰	۰	۰/۱۷۶
	مقابله با بلایای طبیعی	۰	۰	۰	۰	۰/۱۲۵	۰
	کمک‌های اولیه و بهداشت محیط کار	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	اهمیت تحرک بدنی و تناسب اندام	۰	۰	۰/۱۱۸	۰	۰	۰/۷۳۳
	انواع ورزش ایمنی و قوانین آن	۰	۰/۳۳۳	۰	۰	۰	۰/۳۳۳
	اهمیت بازی و انواع آن	۰	۰/۱۶۷	۰	۰	۰/۰۴۳	۰/۰۹۵
تحرک بدنی	مهارت‌های حرکتی	۰	۰/۱۴۳	۰	۰	۰	۰/۰۰۹
	حرکات اصلاحی	۰	۰/۰۳۴	۰	۰	۰	۱
	مواد نیروزا	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	بهداشت و تغذیه ورزشی	۱	۱	۰	۰	۰	۰/۰۱۷
	شناخت خود و عزت نفس	۰/۱۲۵	۰/۳۱۴	۰/۳۴۸	۰/۳۶۱	۰/۰۳۴	۰/۱۵۶
	احساسات و عواطف	۰/۱۵۸	۰/۰۵۹	۰/۰۶۴	۰/۰۱۹	۰/۰۵۹	۰
سلامت روانی	تصمیم‌گیری	۰/۳۳۳	۰/۳۸۳	۰/۱۱۵	۰/۶۸۴	۰/۰۲۱	۰/۰۱۵
	برقراری ارتباط	۰/۱۷۱	۰	۰/۱۵۷	۰/۰۲۸	۰/۰۰۶	۰/۵۳۴
	تفکر نقاد	۰	۰/۳۰۶	۰/۰۵۵	۰	۰/۰۲۲	۰
	روابط همسالان	۰/۱۸۲	۰	۰/۳۱۴	۰/۱۲۵	۰/۰۱۷	۰/۰۴۰
	عادات ناسالم	۰/۷۵۰	۰	۰/۱۶۷	۰/۵۰۰	۰	۰
	اعتیاد	۰	۰	۰	۰	۰	۰
پیشگیری از رفتارهای	مواد مخدر و انواع آن	۰	۰	۰	۰	۰	۰
پرخطر	اثرات سیگار در بدن	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	خشونت	۰	۰	۰/۱۶۷	۰/۰۴۸	۰/۰۵۶	۰
	ایدز	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	سلامت و بیماری	۰	۰/۰۷۷	۰	۰	۰	۰
کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها	مراقبت از بیمار	۰	۰	۰/۱۲۵	۰	۰	۰
	آشنایی با بیماری‌ها	۰	۰	۰	۰	۰/۲۵۰	۰
	اهمیت معلولیت	۰	۰	۰	۰	۰	۰
معلولیت	پیشگیری و کمک به افراد معلول	۰	۰/۳۷۵	۰	۰	۰	۰
	انواع معلولیت	۰	۰	۰/۲۰۰	۰/۱۰۰	۰/۳۳۳	۰
	فعالیت مدرسه و محله	۰/۲۰۰	۰/۳۱۲	۰	۰/۰۲۸	۰/۰۱۴	۰
بهداشت عمومی و	عوامل اجتماعی و بهداشت عمومی	۰/۱۸۲	۰/۴۲۹	۰	۰/۳۶۴	۰	۰
بهداشت مدرسه	سلامت فردی	۰/۱۰۰	۰/۱۴۳	۰/۰۳۶	۰/۱۴۳	۰	۰
	سلامت تغذیه‌ای	۰	۰/۲۵۰	۰	۰	۰	۰/۱۰۰

[Downloaded from iahj.ir on 2026-10-07]

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از اساسی‌ترین گام‌ها در تربیت دینی، آشنایی و کسب معرفت نسبت به دین می‌باشد. دوره ابتدایی، یکی از مهمترین دوره‌های تحصیلی می‌باشد و نقش مهمی در آشنا شدن دانش‌آموزان با عقاید دینی و به‌ویژه آموزش قرآن دارد. این دوره، از نظر شکل‌گیری شخصیت، رشد حواس و تخیّل، شکوفایی استعدادها و رغبت‌های فردی دانش‌آموزان، پرورش فضایل اخلاقی و معنوی، افزایش تجارب و معلومات عمومی برای بهتر زیستن در جامعه و رشد تفکر علمی، اهمیت ویژه‌ای دارد. محتوای آموزشی یکی از عناصر مهم در نظام آموزشی است که نیاز به توجهی روزافزون و پیوسته دارد؛ زیرا محتواست که در ذهن و افکار دانش‌آموزان جای می‌گیرد و ذهن آنها را درگیر می‌سازد و در ساختن نگرش و رفتار آنها تاثیرگذار است؛ بنابراین، لازم است برای هر جزء کلمات، جملات و مفاهیمی که در کتاب‌های آموزشی مطرح می‌شود و قرار است بخشی از آینده دانش‌آموزان را بسازد، به صورت عمیق و دقیق برنامه‌ریزی شود. در این میان، باید به سند برنامه درسی ملی که موثق‌ترین منبع در امر انتخاب محتوای آموزشی و تربیتی است، توجه و دقت کافی به عمل آید.

هدف پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتاب‌های آموزش قرآن کل دوره ابتدایی از نظر میزان همخوانی آنها با مؤلفه‌های تحول نظام سلامت بوده است. نتایج نشان داده که در ۶ کتاب آموزش قرآن در دوره ابتدایی، مؤلفه‌ی مربوط به سلامت روانی با ۲۱۲ مورد، بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده و کمترین مقدار، مربوط به محیط زیست با ۲ فراوانی است. همچنین از مجموع ۵۱۷ فراوانی مؤلفه‌های سلامت در کل کتب آموزش قرآن دوره ابتدایی، ۳۴ مورد به سلامت جسم، ۷۵ مورد به سلامت تغذیه، ۴۰ مورد به سلامت محیط، ۲ مورد به سلامت محیط زیست، ۶۷ مورد به سلامت خانواده، ۱۱ مورد به حوادث ایمنی، ۲۴ مورد به تحرک بدنی، ۲۱۲ مورد به سلامت روانی، ۹ مورد به پیشگیری از رفتارهای پرخطر، ۳ مورد به کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها، ۷ مورد به معلولیت، ۳۳ مورد به بهداشت عمومی و بهداشت مدرسه، اشاره شده است. در مجموع، از نتایج ذکر شده می‌توان چنین استنباط کرد که این کتاب‌ها در زمینه شایستگی‌های پایه، روند کیفیتی رو به بهبودی داشته‌اند و نظر توجه به سلامت روان و سلامت تغذیه که در مؤلفه‌های تحول نظام سلامت از محوریت مرکزی برخوردار است، درحد مطلوبی توزیع شده‌اند و همچنین مؤلفه‌های سلامت خانواده، سلامت محیط و سلامت جسم هم از جایگاهی نسبتاً خوب برخوردارند؛ اما توجه به سلامت محیط زیست، تحرک بدنی، حوادث ایمنی، رفتارهای پرخطر، کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها و معلولیت در حد مطلوب نیست و لازم است توجه به این مؤلفه‌ها مورد توجه دست اندرکاران و مولفان کتاب‌های درسی قرارگیرد. نارسایی موجود در توجه به مؤلفه‌های تحول نظام سلامت می‌تواند بخش‌های گوناگون آموزشی دوره ابتدایی را تحت‌الشعاع قرار دهد و آثار و پیامدهای نامطلوبی ایجاد کند. بررسی پژوهش‌های انجام یافته نازک تبار و همکاران (۳۱)، رنجدوست (۳۲)، حسینی مهر (۳۳) و یزدیان (۳۴) درباره مؤلفه‌های سلامت تاثیر مثبت آنها را در توانمندسازی سلامت و کاهش بیماری‌ها را نشان می‌دهند. با این حال، تحقیقات محدودی که در داخل کشور انجام یافته است، فقدان و کمبود آموزش بهداشت و سلامت را در محتوای کتاب‌های درسی آموزش قرآن دانش‌آموزان دوره ابتدایی نشان داده‌اند؛ لذا با توجه به اینکه محتوای برنامه‌های درسی آموزش قرآن دارای مبانی، ویژگی‌ها و عناصر خاص خود می‌باشند و تحقیقات انجام یافته، فقدان این مهارت‌ها را در محتواهای کتاب‌های درسی دانش‌آموزان دوره ابتدایی نشان می‌دهد، و خلاء آموزش بهداشت و سلامت در محتوای کتاب‌های مدارس این دوره شدیدا احساس می‌گردد؛ به طوری که کتاب‌های درسی به ندرت شامل دانش و مهارت‌های حیاتی که برای آموزش مفاهیم و مفروضه‌های بهداشت و ارتقای سلامت می‌باشد و یافته‌ها حاکی از آن است که کیفیت محتوا گاهی نامناسب بوده و نیاز به بهبود دارد و برخی کتاب‌های درسی حاوی محتوای ناکافی و یا اطلاعات بهداشتی منسوخ یا نادرست هستند. از این نظر، محتوای برنامه درسی آموزش قرآن به جهت نقشی که در تحقق اهداف ایفا می‌کند، از اهمیت خاصی برخوردار است و تحلیل و بررسی این محتوا برای برنامه‌ریزی، تدوین، تغییر و روزآمد کردن نظام آموزشی اهمیتی مضاعف دارد.

کتاب‌های دوران ابتدایی می‌توانند نگرش‌ها وباورهای دوران کودکی را تشکیل و در تصمیم‌گیری‌های دوران بزرگسالی نقش بسزایی ایفا کنند؛ از این رو، متون کتب دوره ابتدایی باید به گونه‌ای مرتبط، سودمند و موثر در آموزش، طراحی، اجرا و ارزشیابی شوند؛ به طوری که پاسخگوی نیازهای عاطفی، اجتماعی و ارضای حس کنجکاوی افراد بوده و امکان شناخت لازم از خود و دنیای پیرامون، ارزش‌ها را به آنها بدهد و در آنها امید و آرامش ایجاد کند. به طور کلی، نتایج حاصل از تحلیل کمّی و روش آماری مورد استفاده، نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی متعلق به مؤلفه سلامت روان می‌باشد. ضمن اینکه به هر یک از مؤلفه‌های نظام سلامت به صورت متوازن مورد توجه قرار نگرفته‌اند و کتاب‌های آموزش قرآن به یک نسبت، مؤلفه‌های آموزش سلامت را تحت پوشش قرار نداده‌اند.

در مجموع، می‌توان نتیجه گرفت که در واقع، فرایند دستیابی به حقایق دینی، مهمتر از ارائه مستقیم آنها است. چگونه یاد گرفتن مفاهیم، مهمتر از چقدر یاد گرفتن آنها است، رغبت عاطفی به ارزش‌های دینی و قرآن، مهمتر از تراکم ذهنی اطلاعات دینی است. ارائه نشانه‌های دینی مهمتر از ارائه نمایش‌های دینی است، پرورش حس دینی برتر از پرورش ذهنی دینی است. تا زمانی که همه کتاب‌های درسی ما مبتنی بر نظریات تعلیم و تربیت اسلامی و یا حداقل بر مبنای نظریه اسلامی تعلیم و تربیت تألیف نشود، مهجوریت قرآن به صورت اساسی از نظام تعلیم و تربیت برطرف نخواهد شد. تا زمانی که به آیات قرآن کریم و روایات ائمه هدی (ع) به چشم حداقل معادل و مثابه یک نظریه علمی نگاه نمی‌شود، چه انتظاری می‌توان از محصول نهایی علوم مختلف داشت؟ در نظامی که مبتنی بر دین محوری است، قرآن نیز باید محور همه دروس قرار گیرد؛ نه موازی با سایر دروس. کم‌توجهی به موقعیت درس قرآن که در مقایسه با دیگر دروس، باعث می‌شود تا اغلب دانش‌آموزان، آنچنان که باید با قرآن و معارف آن انس و الفت کافی نداشته باشند.

باید محوریت همه دروس توجه به معنویت باشد. اما در عمل، این محوریت تا چه حد مورد توجه بوده، مسئله‌ای است که باید مورد بررسی قرار گیرد. باید یک "ادبیات قرآنی" بر فرایند یادگیری تمام دروس حاکم شود که این تلفیق را

[Downloaded from iahj.ir on 2026-10-07]

می‌توان از حوزه‌های معرفتی نزدیک به هم شروع کرد. آموزش قرآن به عنوان یک درس تلقی نمی‌شود و اگر هم توجهی است، صرفاً به عنوان یک درس پرورشی به شمار می‌رود و نه یک درس آموزشی.

بر اساس یافته‌های این پژوهش، پیشنهاد می‌شود که دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی وزارت آموزش و پرورش، درس‌هایی را بر مبنای این مؤلفه‌های نظام سلامت در کتاب‌های درسی آموزش قرآن در دوره ابتدایی اضافه نماید.

همچنین با توجه به اینکه برنامه‌ریزی و تدوین دروس و کتاب‌های تکمیلی مرتبط با قرآن و مفاهیم قرآنی و مؤلفه‌های آن در دوره‌های ابتدایی ضروری است، قرآن و مفاهیم قرآنی، مؤلفه‌های تحول نظام سلامت در محتوا و چگونگی آموزش آن جزء سرفصل‌ها و برنامه‌های آموزش خانواده و دانش‌آموزان قرار گیرد، همچنین برگزاری کلاس‌های آموزشی برای دبیران دروس تخصصی این پایه در ارتباط با قرآن، مفاهیم قرآنی و مؤلفه‌های تحول نظام سلامت پیشنهاد می‌شود.

[Downloaded from iahj.ir on 2026-10-07]

References

1. World Health Organization and UNICEF. Elementary School Health Education Program with a Focus on its Practical Aspects. Translation by Susan Sadvandian. 2011.

2. Behzad D. Social Capital, as a Contex for Mental Health Promotion. Social Welfare Quarterly. 2003; 2(6): 43-53. Available at: http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2192-en.html [In Persian]

3. Ghazizadeh SAH. Full-Time Doctors: A Successful Experience in the World. Tehran, Iran: Parliament's Healthcare Committee. 2012.

4. Kadivar p. Educational Psychology. Tehran: samet; 2011.

5. Bahadori M, Ravangard R, AliMohammadzadeh K, Hosseini SM. Plan and Road Map for Health Reform in Iran. BMJ. 2015. [In Persian]

6. Langford R, Bonell CP, Jones HE, Pouliou T, Murphy SM, et al. The WHO Health Promoting School framework for improving the health and well-being of students and their academic achievement. Cochrane Database of Systematic Reviews. 2014; 4.

7. Hagquist C, Starrin B. Health Education in Schools—From Information to Empowerment Models. Health Promotion International. 1997; 12(3): 225-32.

8. Franks AL, Kelder SH, Dino GA, Horn KA, Gortmaker SL, et al. School-based Programs: Lessons Learned from CATCH, Planet Health, and Not-On-Tobacco. Preventing Chronic Disease. 2007; 4(2). Available at: http://www.cdc.gov/pcd/issues/2007/apr/06_0105.htm.

9. Freeman R, Bunting G. A Child to Child Approach to Infants and Toddlers. J Am Diet Assoc. 2004; 104(1): 65-70.

10. Sajadi M. Explanation and Evaluation of Rational Approach to Religious Education: (Capabilities and Shortages). Quarterly Journal of Educational Innovations. 2008; 24: 21-30. Available at: https://ssrn.com/abstract=2255523 [In Persian]

11. Safi A. Organization and Administration of School Affairs. Tehran: Roshd Publications; 2009. [In Persian].

12. Yarmohammadian MH. Principles of Curriculum Planning, Tehran: Yadavareh Kitab Publications; 2011. [In Persian]

13. Nichols AH. A Practical Guide to Curriculum Planning, translated by Dariush Dehghan. Tehran: Qadyani Publications; 2002.

14. Jafari Harandi R. Analysis of the Content of Elementary School Textbooks in Terms of Paying Attention to the Topics of Mahdism. Mashreq Mo'oud Quarterly. 2012; 6(24): 107-132. [In Persian]

15. Kalbaali I. The Content of Religious, Social and Persian literature Textbooks in Relation to Cognition Students With Islamic and Iranian Values, Report of the Supreme Council of the Revolution; 2006. [In Persian]

16. Mottaqi Z, Nosrati Hationi K, Najafi M. Analysis of the Content of Religious Textbooks in the Secondary School With Emphasis on the Educational Approach of Ahlul Bayt. The Promised East Quarterly. 2015; 36(9): 103-124. [In Persian]

17. Ghasemi H, Kazemi M. Content analysis of the 6th grade textbook of "the Heaven Gifts" and the degree of its correspondence with the rudiments of the Holey Quran and the Document of Fundamental Development of Education. Educational Innovations. 2014; 13(4): 100-116. Available at: http://noavaryedu.oerp.ir/article_79050.html [In Persian]

18. Shekari A, Rahimi H, Ghoraba M. The Pathology of Ethical Education Base on Hidden Curriculum (The case of: University of Kashan). Journal of Higher Education Curriculum. 2014; 5(9): 124-43. Available at: http://www.icsajournal.ir/article_11538_126dfb550eb22566fcdf34e19f4d8ccc.pdf [In Persian]

19. Noorian M. The use of emphasis in designing text book illustrations for 2nd and 5th graders. The Journal of New Thoughts on Education. 2008; 4(3): 127-44. Available at: https://jontoe.alzahra.ac.ir/article_235_en.html [In Persian]

20. Jam khanehe K. Elementary Education Ethics and Content Analysis of Persian Books. [MA Dissertation]. Kurdistan: in Educational Planning, Kurdistan University; 2011.

[Downloaded from iahj.ir on 2026-10-07]

21. Oreizi H, Abedi A. The Analysis of the Content of Elementary School Books Based on Advancement Motivation Construct. Educational Innovations. 2003; 2(3): 29-54. Available at: http://noavaryedu.oerp.ir/article_78731.html [In Persian]
22. Bahrani M. Analysis of the Content of Primary School Books in Terms of Religious and Moral Concepts. Research Council Lorestan Education Organization. 2003 [In Persian]
23. Salehi Omran A, Izadi S, Rezaee F. Content analysis of elementary textbooks, based on the global education components Content. Journal of Curriculum Studies. 2009; 4(13-14): 141-77. Available at: https://www.sid.ir/En/Journal/ViewPaper.aspx?ID=196777 [In Persian]
24. Dramami N. Content Analysis of Reading Books, Social (Civic) Teaching, Heavenly Gifts and Quran 3rd to 5th Grade Elementary Schools in 2009 in order to Examine Some Categories of Moral Education. [MA Dissertation]. Tehran: Allameh Tabatabaei University. Faculty of Education and Psychology; 2011. [In Persian]
25. Nadernejad S. Analysis of the Content of Sixth Grade Elementary Textbooks Based on the Development of Skill Components social. [MA Dissertation]. Mazandaran: University. Faculty of Literature and Humanities; 2014.
26. Eskandari Nasab F. A Study of the Concepts of Sacrifice in Religious Books of the Elementary School 91-92 Master's Thesis [MA Dissertation]. Tehran: Islamic Azad University, Central Tehran Branch. Faculty of Education and Psychology; 2013. [In Persian]
27. Sadeghzadeh A. Special Islamic Education and Religious Pathology: A Guide to the Curriculum of Religious Education in High School and Pre-University, Islamic Education Studies Center, Tehran: Islamic Education Publishing; 2001.
28. Shahrakipour H. Review of Middle Schools Textbooks Content in Development of the Culture of Self-sacrifice and Martyrdom. Research in Curriculum Planning. 2013; 10(37): 99-107.
29. Ebadi N, Ranjdoust S, Azimi M. Task-Based Curriculum Education in Nursing Master's Degree books based on Task-Based Components: A qualitative study. 3 JNE. 2019; 8(1): 36-44. Available at: http://jne.ir/article-1-1013-fa.html [In Persian]
30. Nazoktabar H, Safarfar A, Khamseh F. Correlation of Islamic life Style and Social Wellbeing and Psychological security. Islamic Life Style. 2020; 3 (3): 32-40.
31. Ranjdoust S. Role of Islamic Life Style in Reducing Newfound Social Harms. Islamic Life Style. 2019; 3(2): 83-90. Available at: http://islamiclifej.com/article-1-279-fa.html [In Persian]
32. Hosseini Mehra A. Analysis of the Content of Sixth Grade Elementary Books in Terms of Paying Attention to Religious Teachings. In the Collection of Articles of the First National Congress of Visual Culture and Religious Thought, Qom; 2014. [In Persian]
33. Yazdian F. Content Analysis of the Eighth Grade Sky Messages in terms of Attention to Learning Objectives. [Master Thesis]. Faculty of Psychology and Educational Sciences, Islamic Azad University, South Tehran Branch. 2017. [In Persian]

[Downloaded from iahj.ir on 2026-10-07]

Islam and Health Journal
Babol University of Medical Sciences

Babol Univ Med Sci

Original Article

Islam and Health Journal/ 2020; 5(2): 31-41

Content analysis of teaching books on Qur'an in all elementary schools based on the components of the health system

Received: 6 April 2020 Accepted: 28 Oct. 2020

Azimi M (PhD) [1]*

1. Department of Elementary Education, Farhangian University, Tehran, Iran.

***Corresponding Author:**
Azimi M
Department of Elementary Education, Farhangian University, Tehran, Iran.

Fax: +98 45 33441500
Email:
Mohammadazimi19861986@gmail.com

Abstract

Introduction: Elementary period is one of the most important periods and plays a vital role in acquainting students with religious beliefs, especially Qur'an teaching. Therefore, the aim of this study was to analyze the content of textbooks teaching Qur'an in all elementary schools based on the components of the health system.

Methods: In this descriptive study, the content analysis method was used. The statistical population of the current study was all textbooks teaching Qur'an in the elementary schools during academic year of 2018-2019. The research tool was "Shanon Entropy".

Findings: The results of "Shannon Entropy" content analysis of all 6 textbooks teaching Qur'an in the elementary schools showed that the component related to mental health had the highest frequency (n=212), and the lowest frequency (n=2) was related to the environment.

Conclusion: In analyzing the content of all textbooks teaching Qur'an, the components of mental health and nutritional health are central in health system transformation; however, paying attention to the environmental health, physical activity, safety accidents, control and prevention of diseases, high-risk behaviors and disabilities is not desirable, and these components need to be considered by the authorities and authors of textbooks. Hence, planning and compiling courses and supplementary books related to the Qur'an and Qur'anic concepts and its components during elementary periods are recommended for teachers who teach these technical courses including Qur'an, Qur'anic concepts and components of the health system.

Keywords: **Health education, Health promotion, Qur'an teaching, Health system, Elementary school**

[Downloaded from iahj.ir on 2026-10-07]